

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Секторальний аналіз: легка промисловість

вересень 2024 року

Автори: Олександра Бетлій, Євген Ангел

Аналіз ґрунтується на результатах Спеціального опитування підприємств «Експорт в умовах війни», яке провів ІЕД в серпні 2024 року (методологія представлена в Додатках).

Думки авторів не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

Підготовка цього звіту стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в межах Програми «Конкурентоспроможна економіка України».

Резюме

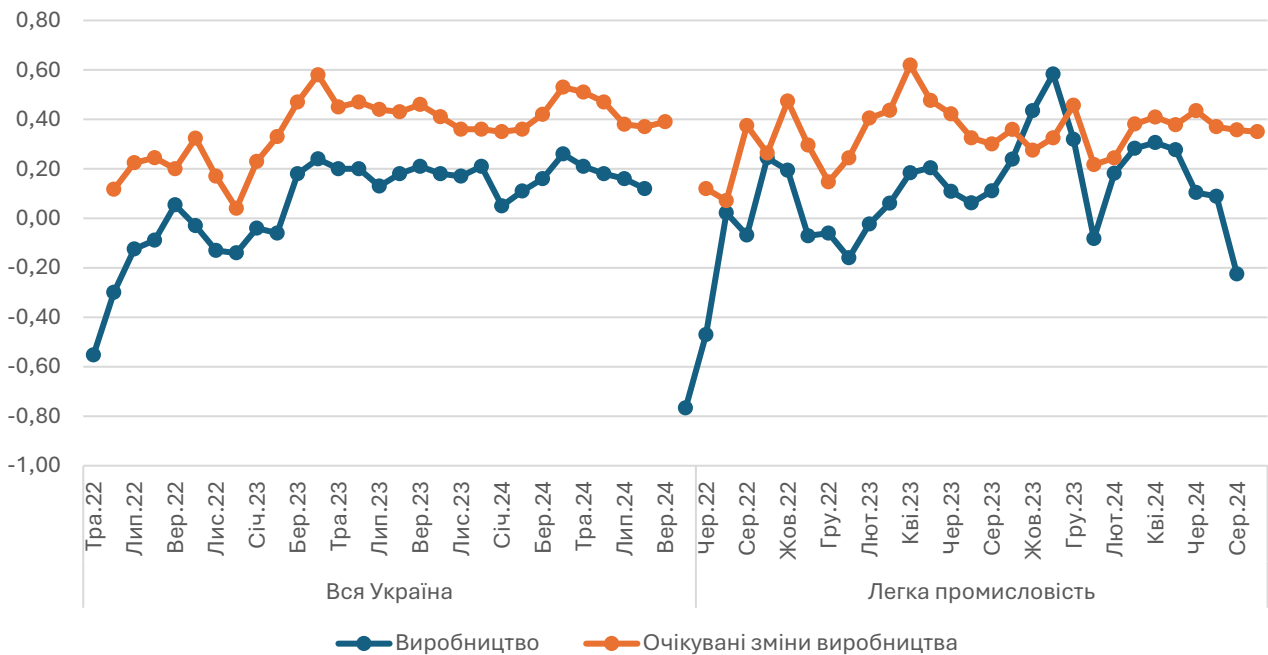
- В перші місяці повномасштабної війни підприємства легкої промисловості, які є респондентами опитування ІЕД, демонстрували більше падіння виробництва, ніж інші галузі промисловості. Водночас досить швидко підприємства адаптувались, включно завдяки змозі переорієнтуватись на військові замовлення. В результаті, в окремі місяці частка підприємств легкої промисловості, що повідомляла про приріст свого виробництва, була більшою, ніж в середньому по Україні.
- Водночас, ймовірно, що більш адаптивними та динамічними виявились менші компанії. Так, за даними Держстату легка промисловість скорочувала виробництво протягом періоду повномасштабної війни. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що великі компанії не змогли забезпечити логістику або ж утримати попит та вийти на нові ринки.
- Основними перешкодами для діяльності компаній легкої промисловості, як і для інших компаній, залишаються проблеми з доступом до електроенергії. Це одна з причин досить волатильних показників діяльності компаній галузі. Іншою причиною, ймовірно, є нестабільний попит та відсутність довгих замовлень. При цьому, більшість компаній, які експортували свою продукцію до лютого 2022 року, продовжують це робити.
- Важливою перешкодою для діяльності галузі також є брак робочої сили. Саме тому нагально важливою стає програма SkillsAlliance, яку уряд започаткував разом з міжнародними партнерами. Програма покликана запровадити навчання та перенавчання для дорослого населення.
- Хоча рівень невизначеності залишається високим, більшість компаній мають позитивні очікування щодо розвитку в майбутньому.

Виробничі показники

Виробництво

- За результатами опитування, яке проводить ІЕД, ситуація в галузі погіршилась в другому кварталі 2024 року. **Спостерігається тенденція до погіршення виробничих показників у легкій промисловості. Хоча це і віддзеркалює ситуацію для всієї переробної промисловості на рівні країни, але відбувається дещо швидше.** Так, в серпні *Індекс змін виробництва* був від'ємним на рівні мінус 0,22. Це стало наслідком суттєвого скорочення частки компаній, що прозвітували про зростання виробництва (лише 10% порівняно з 34% в середньому за перші сім місяців 2024 року). При цьому, частка компаній, що повідомили про скорочення виробництва майже 33% порівняно з 18% в січні-липні. По інших галузях економіки не відбувалось таких різких змін. Ймовірними причинами погіршення ситуації є проблеми з доступністю до електроенергії, брак робочої сили та проблеми з попитом (див. нижче).
- **Хоча індекс виробництва знизився, не відбулось суттєвого погіршення очікувань щодо виробництва.** Це може свідчити про те, що компанії оцінюють поточне погіршення ситуації як тимчасове. В цілому, *Індекс очікуваних змін виробництва* для легкої промисловості становив в серпні 0,35 (в середньому за сім місяців 2024 року 0,37 та в червні 0,36). При цьому, в середньому в Україні цей Індекс становив в серпні 0,39. Але загалом легка промисловість протягом останніх років традиційно демонструє нижчий рівень оптимізму.

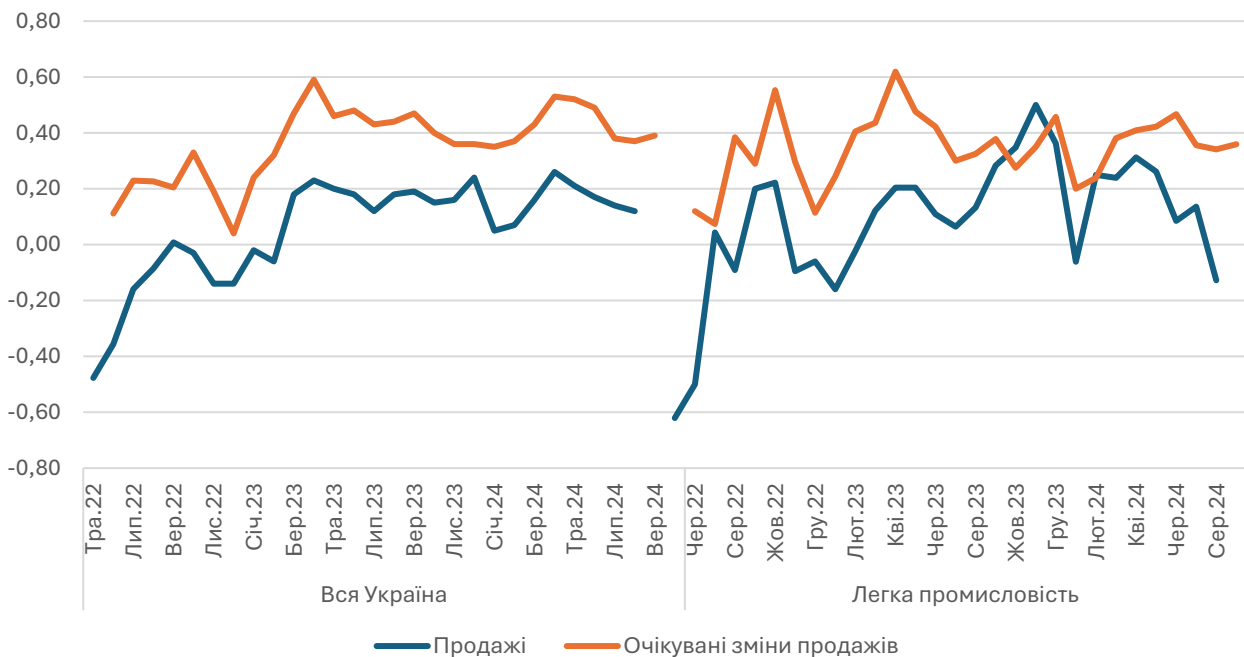
Рис. 1. Індекс змін виробництва

Попит та реалізація

- Оцінки попиту серед підприємств легкої промисловості віддзеркалюють тенденції до погіршення інших виробничих показників.** Значення *Індексу змін продажів* для легкої промисловості становило мінус 0,13 в серпні, що є найнижчим рівнем з січня 2023 року. При цьому, з лютого 2023 року це перше від'ємне значення Індексу для цієї галузі переробної промисловості. Така зміна сталась внаслідок збільшення частки підприємств, які прозвітували про падіння продажів в серпні до 36% порівняно з 11% в липні. Частка підприємств, які повідомили про приріст продажів залишилась порівняною до липня на рівні 23%, але суттєво скоротилась з 38% за попередні 12 місяців.

Рис. 2. Індекс змін продажів

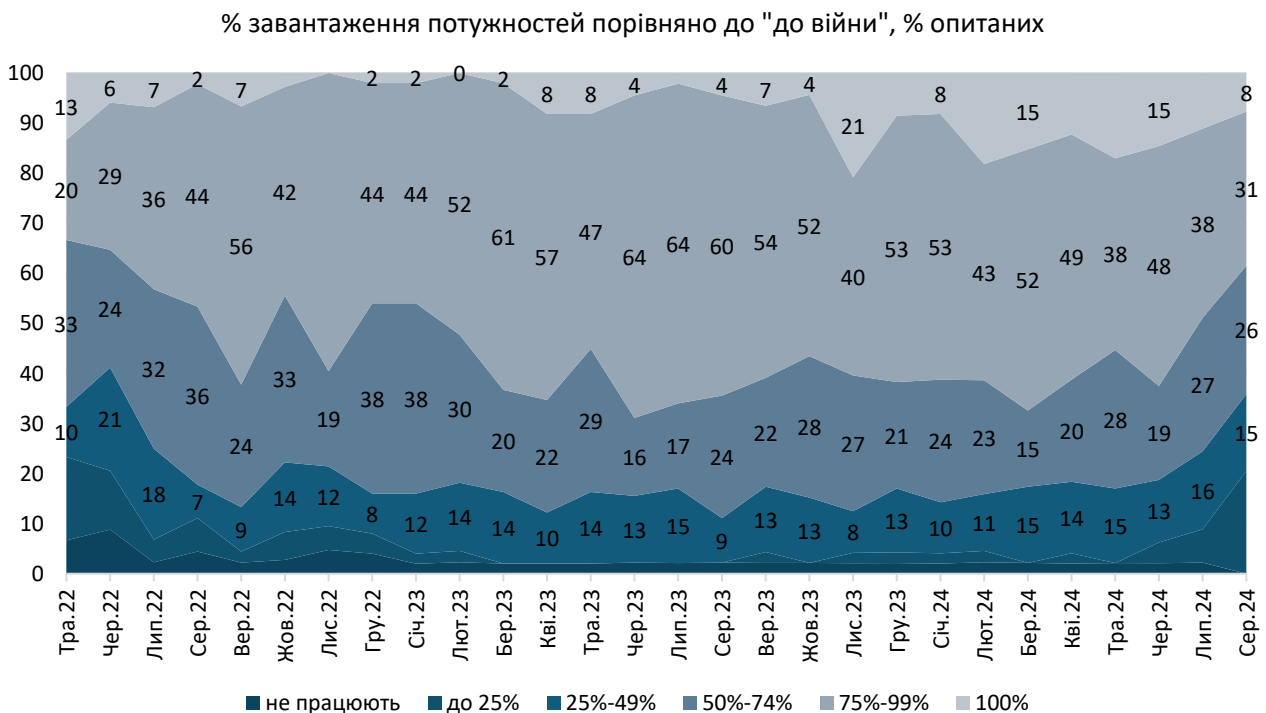

- Незважаючи на падіння фактичних продажів, підприємства галузі зберігають оптимістичні оцінки щодо очікуваних обсягів реалізації. Індекс очікуваних змін продажів для легкої промисловості становив 0,36 в серпні, що майже відповідає рівню перших семи місяців цього року. При цьому, значення Індeksu суттєво не відрізняється від показників для всіх компаній, які беруть участь в опитуванні ІЕД. В серпні 41% компаній легкої промисловості повідомили про очікуване зростання реалізації, тоді як лише 5% звітували про очікуване зниження продажів.

Використання потужностей

- Компанії легкої промисловості ще не вийшли на показники, близькі до повних виробничих потужностей. В опитуванні ІЕД 8% компаній прозвітували, що працюють на повну потужність, а ще 31% на потужність, що становить 75-99% тієї, яка була до повномасштабної війни. При цьому, ці показники досить близькі до середніх показників по вибірці опитування: відповідно 10% та 31%.
- При цьому, показник використання потужностей дуже нестабільний у 2024 році. Так, в серпні 21% компаній прозвітували про роботу до 25% потужності, яку мали до лютого 2024 року. Найбільш ймовірною причиною цього можуть бути відключення електроенергії в липні. Так, саме внаслідок них компанії легкої промисловості прозвітували про втрати 15% робочого часу. Іншою причиною варіативності показників зайнятості потужності можуть бути нестабільні замовлення, а також проблеми з логістикою.

Рис. 3. Вплив війни на роботу підприємств (% опитаних)

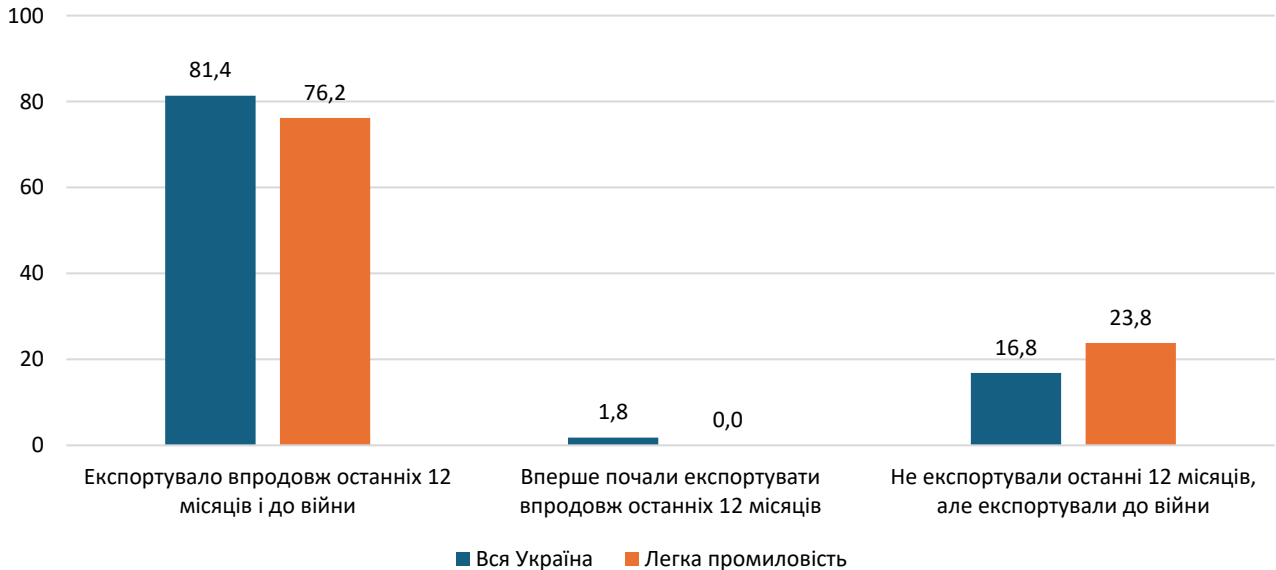
Експорт сектору

- В легкій промисловості серед опитаних у серпні 2024 року, 52,5% підприємств (ті, що змогли дати відповідь) були або є експортерами (61,7% на рівні України)¹.

¹ Варто зауважити, що такий високий рівень залучення бізнесу до експортної діяльності також відображає особливості вибірки для опитування, яка, у першу чергу, відображає підприємства-представники виробничої промисловості.

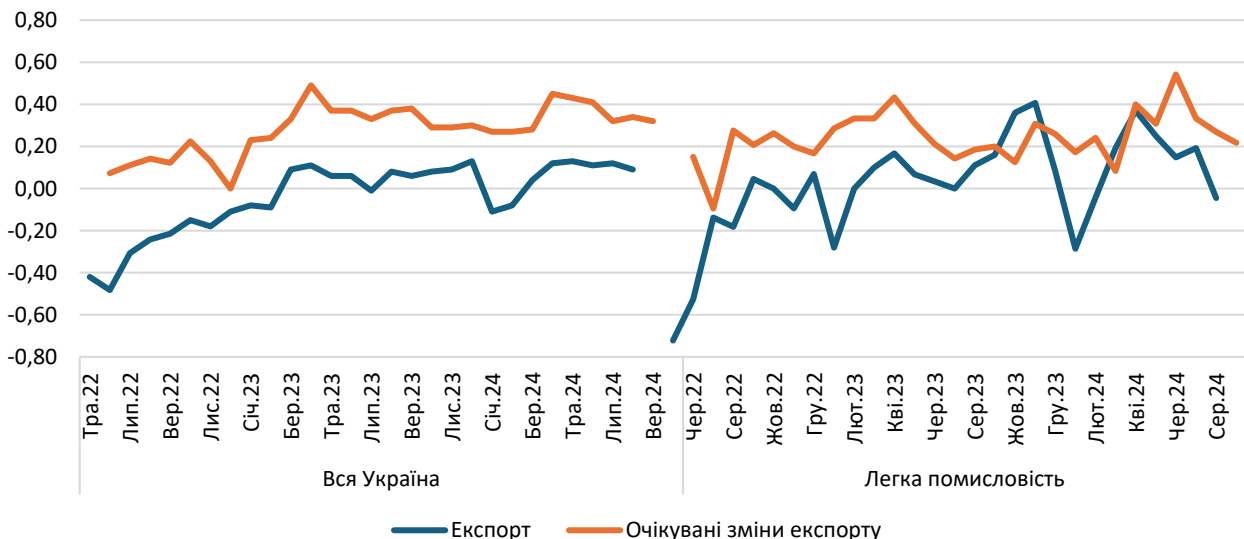
- В серпні 2024 року більшість експортерів легкої промисловості звітували про продовження зовнішньоекономічної діяльності. 76% компаній галузі повідомили, що експортували до війни, а також продовжували експортувати впродовж останніх 12-ти місяців. Це дещо менше, ніж в цілому по країні, де таких компаній було 81%. З опитаних компаній жодна не почала експортувати під час повномасштабної війни. Водночас майже 24% компаній повідомили про зупинку експорту. Це може бути пов'язано як з втратою ринків продажу, так і з довшою та дорожчою логістикою. Іншою причиною може бути переорієнтація виробництва на замовлення для ЗСУ.

Рис. 4. Вплив на експортну діяльність, грудень 2023 року (% опитаних експортерів)

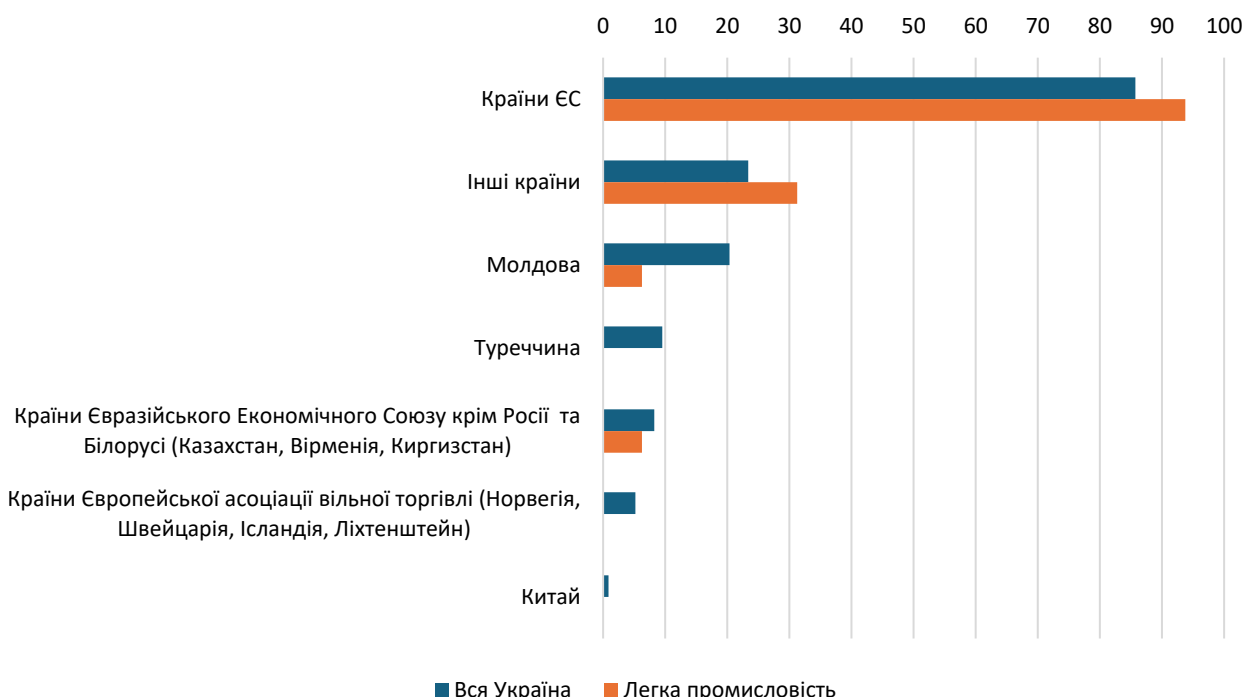
- В цілому індекс змін експорту в легкій промисловості в період повномасштабної війни дещо вищий в середньому за загальний по Україні. Однак в серпні *Індекс змін експорту* був від'ємним в галузі, що відповідає і показникам реалізації та виробництва. При цьому, падіння Індексу відбулось як через зростання частки експортерів галузі, які повідомили про скорочення експорту, так і через падіння частки тих, в кого воно зросло (відповідно 18% та 23% в серпні). При цьому, частка компаній, які прозвітували про незмінність експорту залишилась сталою. В цілому, Індекс змін експорту є волатильним, що, ймовірно, свідчить про залежність підприємств галузі від таких перешкод як проблеми доступом до електроенергії, складна та дорога логістика та проблеми з попитом.

Рис. 5. Індекс змін експорту

- **Очікування щодо зростання експорту в короткостроковому періоді в третьому кварталі відчутно погіршилися порівняно з другим кварталом 2024 року: відповідно 0,24 в липні-серпні та 0,39 в другому кварталі.** Очікування тепер в галузі гірші, ніж в середньому по Україні, тоді як раніше були більш порівнювані. Погіршення очікувань відбулось передусім через збільшення частки компаній, які повідомили про скорочення експорту до 8,7% в серпні порівняно з відсутністю таких компаній в другому кварталі. Все ж, 30% компаній легкої промисловості очікують збільшення експорту.
- **Головним напрямком експорту для підприємств легкої промисловості є країни ЄС, що очікувано з огляду на зміну логістичних маршрутів.** При цьому, частка товарів, які йдуть на експорт в ЄС становить майже 94% порівняно з 86% для всіх компаній, які взяли участь в опитуванні. Вищу частку, ніж для інших компаній займають інші держави. При цьому, частка товарів легкої промисловості, що йдуть на експорт в Молдову є відчутно меншою за інші товари.

Рис. 6. Головні напрямки експорту, серпень 2024 року (% опитаних експортерів)

Нетарифні бар'єри для експорту

- **Важливим результатом опитування є те, що більшість експортерів досить помірно оцінюють наявність нетарифних бар'єрів для експорту.** Середня оцінка дев'яти таких бар'єрів, що потрапили в опитування, становила 2,5 (за 5-тибальною шкалою) для підприємств легкої промисловості та 2,4 для всіх підприємств, які взяли участь в опитуванні. Більшість бар'єрів, які були запропоновані респондентам, виникають переважно «часом», «рідко», або взагалі «ніколи».
- Після перерахунку в оцінки за 5-бальною шкалою головною перешкодою для експортерів з легкої промисловості є черги на кордоні – 3,1 бала (серед усіх експортерів також 3,1 бала та 1-ше місце). На другій сходинці за поширенням тривале очікування оформлення експорту – 2,7 бала (2,6 для всіх підприємств і теж 2-ге місце). Однаково важливе значення для підприємств легкої промисловості зайняв значний рівень бюрократизації та митниці, який для інших компаній посідає четверте місце. Велика кількість дозвільних документів та складнощі при отриманні сертифікату походження на продукцію є наступними за важливістю бар'єрами для експортерів з легкої промисловості.

Рис. 7. Нетарифні бар'єри для експорту підприємств легкої промисловості

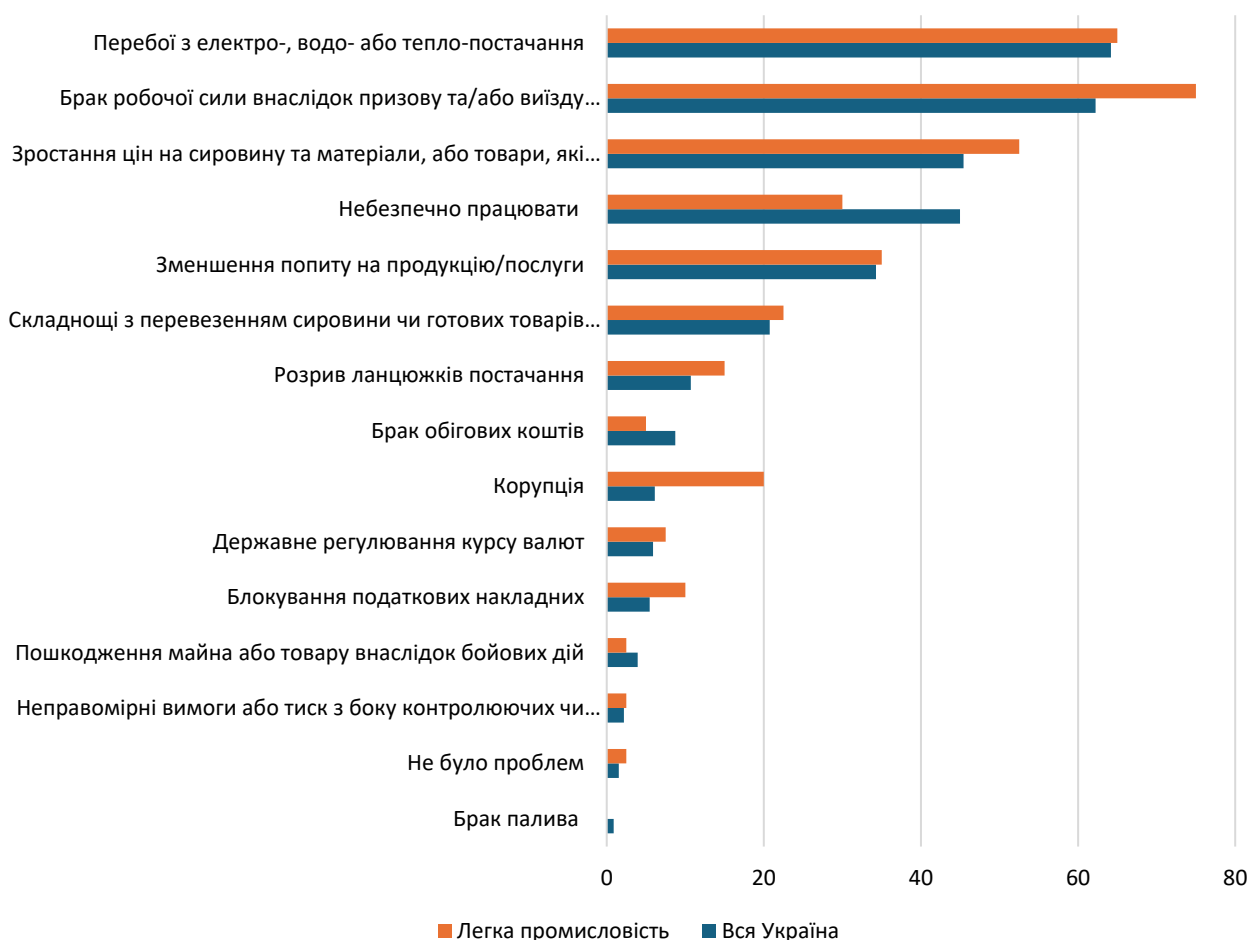

- **Більшість підприємств при цьому повідомили, що мали певні проблеми з проходженням митного контролю.** Таких компаній було 68% порівняно з 46% в загальному по вибірці. При цьому, лише 32% повідомили, що таких випадків не було або вони траплялись рідко, тоді як загальна частка таких компаній по сукупній вибірці становила 47%.

Перешкоди для діяльності

- **В серні найбільшою перешкодою для діяльності підприємств легкої промисловості став брак робочої сили внаслідок мобілізації та/або виїзду співробітників.** При цьому, частка компаній, яка повідомила про цю перешкоду зросла вдвічі до 75%. При цьому, як і раніше дуже вагомою перешкодою (для 65% компаній галузі) залились проблеми з доступом до електроенергії. Більші компанії мають можливість забезпечувати свою роботу за рахунок імпортової електроенергії, але вона дорожча, а тому менш доступна для підприємств легкої промисловості. Купівля генераторів робить підприємства галузі менш конкурентними порівняно з іноземними компаніями. Тому не дивно, що 52% компаній галузі визначили перешкодою «Зростання цін на сировину та матеріали, або товари, що виробляють».
- В цілому, підприємства легкої промисловості вважають вагомими більшість з названих перешкод. Особлива відмінність – оцінка коупції як перешкоди для ведення бізнесу: 20% компаній легкої промисловості позначили саме її як перешкоду, тоді як частка таких компаній всього по Україні становить 6,1%. Це частково перекукується з відповідями зокрема експортерів щодо нетарифних бар'єрів, де більш вагомими були бар'єри, в яких можна простежити ймовірні корупційні ризики.

Рис. 8. Найважливіші проблеми для опитаного бізнесу у легкій промисловості, серпень 2024 (% опитаних)²

Очікування та невизначеність

- У серпні 2024 року середній термін забезпеченості новими замовленнями для опитаних підприємств легкої промисловості становив 7 місяців, що порівнювано з середнім показником для України (7,1 місяця). Досі більшість підприємств галузі мають замовлення на нетривалі періоди часу. Зокрема на 12 та більше місяців мають замовлення лише 10% опитаних (18,7% серед усіх опитаних). При цьому, 30% компаній легкої промисловості не забезпечені замовленнями навіть на один місяць.
- Оцінки власної фінансово-економічної ситуації підприємствами легкої промисловості досить волатильні, що, ймовірно, пов'язано як раз з наявністю перешкод зокрема у вигляді доступу до електроенергії. Індекс поточної фінансово-економічної ситуації для легкої промисловості в серпні 2024 року був нульовим (0,09 для всіх опитаних) порівняно з 0,3 в другому кварталі. Зокрема 17% компаній галузі оцінює ситуацію як «добре», 64% «задовільно» та 18% як «погано». При цьому, на покращення свого фінансово-економічного становища протягом наступних шести місяців очікує 37% опитаних підприємств галузі, а 59% думають, що ситуація не зміниться. Загалом такі відповіді оптимістичніші за липневі, коли компанії стикались з дуже великими проблемами через відключення електроенергії, але вони є відчутно гіршими за другий квартал 2024 року.

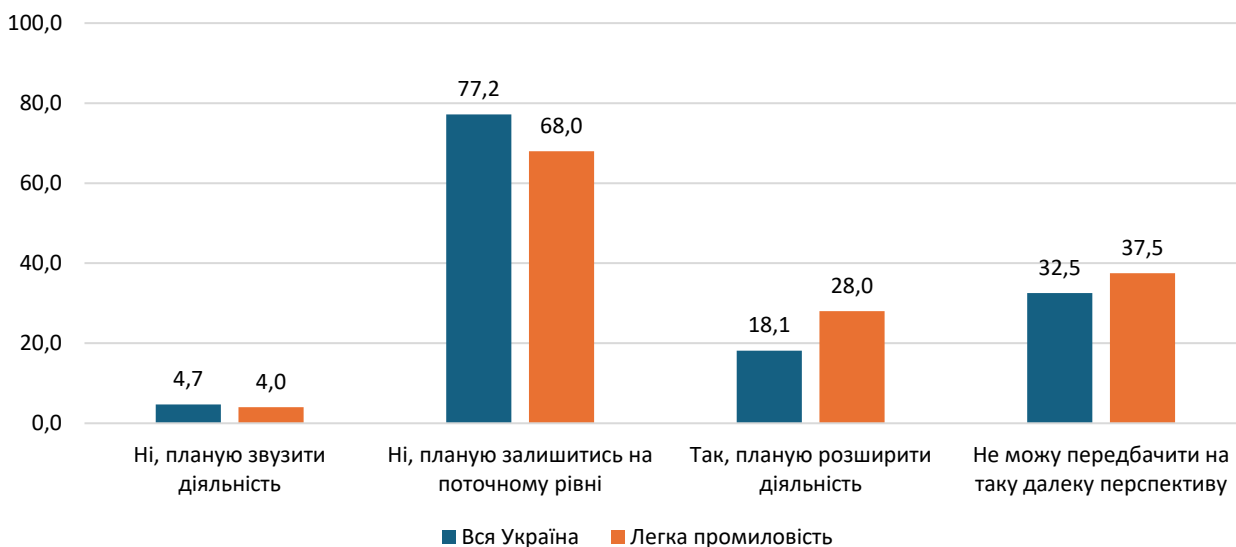
² Сума відповідей може перевищувати 100 відсотків, оскільки респонденти мали можливість вибрати декілька варіантів.

Рис. 9. Фінансово-економічна ситуація на підприємстві зараз і очікування на 6 місяців, індекси

- Рівень невизначеності для підприємств легкої промисловості залишається високим.** В серпні 30% компаній галузі не змогли відповісти на питання щодо очікуваної зміни їх фінансово-економічного становища (відповідна частка для всієї вибірки становила 20%). При цьому, 37,5% компаній зазначили, що не можуть передбачити діяльність свого підприємства на найближчі два роки (32,5% на рівні країни). Серед тих, хто може дати відповідь на це питання, більшість (68%) вказують, що планують залишатися на поточному рівні (77,2% серед усіх опитаних). Водночас 28% передбачають розширення діяльності на наступні 2 роки, що відчутно більше за середній по вибірці показник у 18%. Таким чином, підприємства галузі загалом є оптимістичнішими за загальну ситуацію.

Рис. 10. Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років?, % опитаних

- Спостерігається високий рівень невизначеності щодо довгострокових планів.** Зокрема не вказали, що не можуть передбачити на далеку перспективу 30% опитаних в легкій промисловості (32,5% серед усіх опитаних).

Додатки

Методологія опитування

- У цьому звіті представлено результати легкої промисловості на основі спеціального опитування підприємств «Експорт в умовах війни», яке ІЕД провів в серпні. Дані було зібрано за допомогою поєднання декількох методів збору даних: телефонне інтерв'ю представників бізнесу із внесенням відповідей до онлайн-форми інтерв'юерами та, у невеликій кількості випадків, самостійне заповнення онлайн-форми представниками підприємств, які під час попереднього телефонного контакту висловили бажання самостійно внести дані в онлайн-форму. Усі відповіді – і заповнені респондентами самостійно, і надані інтерв'юерам телефоном – було зібрано в одній базі даних. Після завершення опитування експерти ІЕД провели контроль та очищення даних і проаналізували відповіді.
- У цьому опитуванні, зокрема, ми продовжуємо вивчати показники ділового клімату та кон'юнктури, які досліджує ІЕД у щоквартальних опитуваннях промислових підприємств у рамках проєкту «Ділова думка». Це, зокрема, показники, які в числовому вимірі показують зміни від місяця до місяця таких важливих для бізнесу показників, як обсяги виробництва та реалізації, обсяги експорту, запаси сировини та матеріалів, кількість нових замовлень та інших, а також очікування бізнесу щодо їх змін у наступні 3 та 6 місяців.
- Такі індекси обчислюють за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0, якщо він не змінився, і -1, якщо він зменшився, а результат є балансом між позитивними та негативним відповідями. Наприклад, якщо зі ста респондентів двадцять вказали на зростання виробництва, п'ятдесят респондентів – на його скорочення, і тридцять зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, на яких зросло виробництво, є більшою (меншою) ніж кількість тих, на яких виробництво скоротилось. Для більш точного заміру на рівні мікроданих відбувається зважування кожної відповіді з урахуванням розміру підприємства за кількістю працівників.
- За допомогою таких індексів можна відстежувати динаміку змін цих показників, порівнювати їх у часі та швидко оцінювати загальний напрямок змін умов для ведення бізнесу та ситуації на підприємствах.
- Для цілей написання секторальних звітів ІЕД також включив блок спеціальних запитань щодо значимості нетарифних бар'єрів для експортерів.
- Польовий етап опитування тривав із 14 до 30 серпня 2024 року.

Вибірка

- Усього у 28-й хвили було опитано 458 підприємства. Вони розташовані у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та в місті Києві. У кожному з цих регіонів було опитано від 4-ох до 36-ти підприємств³.
- Більшість вибірки склали промислові підприємства – 406 підприємства або 88,6% вибірки. Серед них переважають підприємства харчової (125 одиниць або 27,3%), легкої промисловості (40 одиниць або 8,7%) та машинобудування (37 одиниць або 8,1%).

³ В опитуванні зазначалась область, у якій знаходилося підприємство на час проведення опитування.

- Серед опитаних підприємств є підприємства різних розмірів, які визначаються за кількістю працівників. Із них мікропідприємств (до 10-ти працівників включно) – 65 або 14,2% вибірки, малих (від 11-ти до 50-ти працівників) – 135 або 29,5% вибірки, середніх (від 51-го до 250-ти працівників) – 152 або 33,2% вибірки, і великих (більше ніж 250 працівників) – 106 або 23,1% вибірки.

Показники діяльності підприємств та ділового середовища

Показники діяльності підприємств та ділового середовища, індекси змін (серпень 2024)

	Уся Україна	Легка промисловість
Виробництва	0,12	-0,23
Очікуваних змін виробництва	0,39	0,35
Продажів	0,12	-0,13
Очікуваних змін продажів	0,39	0,36
Експорт	0,09	-0,05
Очікуваних змін експорту	0,32	0,22
Дебіторська заборгованість	-0,10	-0,07
Очікуваних змін дебіторської заборгованості	-0,08	-0,17
Кредиторська заборгованість	-0,10	-0,16
Очікуваних змін кредиторської заборгованості	-0,16	-0,25
Податкова заборгованість	-0,19	-0,11
Очікуваних змін податкової заборгованості	-0,17	-0,44
Запаси сировини	0,12	-0,13
Очікуваних змін запасів сировини	0,26	0,22
Запаси готової продукції	0,00	-0,08
Очікуваних змін запасів готової продукції	0,08	0,08
Нових замовлень	0,05	-0,13
Очікуваних змін нових замовлень	0,34	0,31
ціни на сировину та матеріали	0,29	0,41
ціни на сировину та матеріали очікування	0,34	0,46
ціни на готову продукцію (відпускні ціни)	0,24	0,21
ціни на готову продукцію (відпускні ціни) очікування	0,32	0,38
Кількість працівників	-0,02	-0,08
Очікуваних змін кількості працівників	0,07	0,15
Кількість працівників у вимушених відпустках	0,01	-0,04
Очікуваних змін кількості працівників у вимушених відпустках	0,01	0,04
Кваліфіковані працівники	0,49	0,64
Некваліфіковані працівники	0,33	0,37
Оцінка фінансово-економічної ситуації	0,09	0,00
Очікувані зміни фінансово-економічної ситуації	0,30	0,33
Оцінка ділового середовища	0,04	-0,11
Очікувані зміни ділового середовища	0,26	0,19
Чи плануєте Ви розширити діяльність свого підприємства протягом найближчих двох років?	0,15	0,24
Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства у поточному місяці, порівняно із аналогічним періодом минулого 2021 року?	0,15	-0,03